

О.В.Олійник, І.В.Сідельнікова

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ І АКТИВІЗАЦІЇ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

В умовах сьогодення беззаперечним є той факт, що економічне зростання в Україні неможливе без активізації інноваційної діяльності, в тому числі в аграрній сфері. Стаття присвячена дослідженню теоретичних основ інноваційної діяльності в аграрному виробництві. Проаналізовані зміст інноваційної діяльності, передумови, особливості та проблеми її розвитку в аграрному виробництві в сучасних економічних умовах. Визначені основні фактори, які перешкоджають розвитку агроінновацій. Обґрунтовано необхідність та сформульовано пріоритетні напрями підвищення інноваційної активності в аграрній сфері. Визначено потребу розробки дієвої державної інноваційної політики та організації агроінноваційної діяльності.

Ключові слова: аграрний сектор, інновації, агроінновації, інноваційна діяльність, фактори, які сприяють та стримують розвиток інноваційної діяльності.

В настоящих условиях бесспорным является тот факт, что экономический рост в Украине невозможен без активизации инновационной деятельности, в том числе в аграрной сфере. Статья посвящена исследованию теоретических основ инновационной деятельности в аграрном производстве. Проанализированы содержание инновационной деятельности, предпосылки, особенности и проблемы ее развития в аграрном производстве в современных экономических условиях. Определены основные факторы, которые препятствуют развитию агроинноваций. Обоснована необходимость и сформулированы приоритетные направления повышения инновационной активности в аграрной сфере. Определена необходимость разработки действенной государственной инновационной политики и организации агроинновационной деятельности.

Ключевые слова: аграрный сектор, инновации, агроинновации, инновационная деятельность, факторы, способствующие и сдерживающие развитие инновационной деятельности.

Under current conditions, the fact that economic growth of Ukraine is impossible without innovative activity activation, including the agrarian sphere, is indisputable. The article is devoted to the study of theoretical foundations of innovative activity in agrarian production. The content of innovative activity, its prerequisites, features and problems of its development in agrarian production under the current economic conditions are analyzed. The basic factors, preventing the development of agro innovations are defined. The necessity of increase of innovative activity in the agrarian sphere is grounded and priority-driven directions of this

activity in the agrarian sphere are formulated. The necessity of effective state innovation policy development and agro innovation activity organization is determined.

Key words: *agrarian sector, innovations, agro innovation, innovative activity, factors promoting and restraining the development of innovation activity.*

Постановка проблеми. На сьогодні в наукових колах беззаперечним є той факт, що економічне зростання в Україні неможливе без активізації інноваційної діяльності, в тому числі в аграрній сфері. Остання є визначальною в економіці країни, тому її розвиток повинен здійснюватися на сучасних досягненнях науки, техніки і новітніх технологій, що можливо тільки з впровадженням і поширенням інноваційної діяльності в сфері аграрного виробництва. Активізація інноваційної діяльності в аграрній сфері України є необхідною передумовою забезпечення та утримання конкурентних переваг країни, оскільки аграрний сектор національної економіки трансформується в наукомістку галузь виробництва. На сучасному етапі розвиток інноваційної сфери є й основою подолання кризової ситуації, адже нові технології дозволяють нарощувати обсяги виробництва і підтримувати необхідний рівень конкурентоспроможності виробленої продукції у довгостроковій перспективі. На жаль, агроінноваційний розвиток стримується недостатністю інституційного забезпечення інноваційної діяльності, безсистемністю формування законодавчої бази та багатьма іншими чинниками. Тому на даний момент тема дослідження є безперечно актуальною.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що вагомий внесок у розробку різних аспектів проблеми інноваційної діяльності внесли Є.А.Бузовський, С.А.Володін, О.І.Гойчук, І.О.Іртищева, П.А.Лайко, Л.М.Малюга, Л.П.Марчук, П.М.Музика, В.І.Покотилова, І.В.Прокопа, П.Т.Саблук, Н.М.Сіренко, О.С.Сухарєв, С.О.Тивончук, Р.А.Фатхундінов, М.Г.Чумаченко, О.В.Шубравська та багато інших вітчизняних і зарубіжних учених. Проте, незважаючи на велику кількість публікацій, залишається багато невисвітлених питань теоретичного й прикладного характеру, які стосуються інноваційної діяльності в аграрному

виробництві, широта і складність яких вимагають продовження детального наукового пошуку в нових динамічних умовах.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей розвитку інноваційної діяльності в аграрному виробництві та визначенні на цій основі підходів для забезпечення її активізації в сучасних економічних умовах.

Виклад основного матеріалу. У широкому розумінні інноваційна діяльність є моментом життєдіяльності суспільства, який включає різні фактори суспільного розвитку (економічні, соціальні, політичні та ін.). Сутність інноваційної діяльності відображається у комплексі практичних дій на рівні суб'єкта господарювання, спрямованих на використання науково-технічних результатів для отримання нових або поліпшення існуючих виробів, технологій, виробничих процесів, методів управління тощо [2].

Зміст інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки як об'єкти дослідження полягає, на нашу думку, у розробці та впровадженні в аграрне виробництво прогресивних методів ведення господарства, в основі яких лежать методи ефективного виробництва продукції, застосуванні нового покоління техніки, використанні нової кадрової політики тощо з урахуванням накопиченого наукового та інноваційного потенціалу. Агроінноваційну діяльність можна розглядати на чотирьох етапах: розробка новацій, їх апробація та перевірка, відтворення новацій, а також впровадження їх у виробництво.

Кінцевим результатом інноваційної діяльності є створення інновацій та їх впровадження безпосередньо у виробництво, що сприяє систематичному та все більш прогресуючому організаційно-економічному, технічному та технологічному оновленню аграрного виробництва та підвищенню його ефективності.

Інноваційна діяльність в національному аграрному виробництві має певні особливості.

Очевидною є особливість кінцевого продукту по відношенню до інших галузей – продовольство, тобто застосування будь-яких інновацій повинно бути

спрямоване не тільки на економічну вигоду, але й на забезпечення здоров'я споживача.

Впровадження інновацій в аграрне виробництво має часові особливості. Через те, що виробництво продуктів харчування, багато в чому, пов'язано з сезонністю, для того, щоб оцінити вплив тих чи інших інновацій на кінцевий продукт, необхідний час на те, щоб продукт був вирощений, оброблений. Це особливо помітно в рослинництві та тваринництві, в яких цикл перевищує 1 рік. У той же час є галузі сільського господарства, наприклад, молочне тваринництво або садівництво, де термін для оцінки інновації може зайняти 5-10 років.

Наступна особливість пов'язана з попередньою і полягає в тривалому терміні окупності інновацій, що є одним з основних стримуючих чинників на шляху їх впровадження в приватних підприємствах. Крім того, цей фактор залежить від розвиненості інституту приватної власності: якщо держава нездатна забезпечити недоторканність власності на землю або на засоби виробництва, то і довгострокових інвестицій в придбання інноваційних технологій від підприємця не варто очікувати.

Ще одна особливість - це різноманіття сільськогосподарської продукції. Невеликі і середні господарства змушені виробляти широкий асортимент різних продуктів, щоб підтримати попит, а також знизити свої ризики від неврожаю або ринкових коливань. У зв'язку з цим розробка інноваційних технологій повинна враховувати цей фактор, щоб бути вигідною різним виробникам, і мати широку сферу застосування. Особливістю є й непередбачуваність погодних та природних умов, від яких часто залежить врожайність і технологія виробництва. Незалежність від погодних умов - один з найбільш затребуваних напрямків інноваційного розвитку, пов'язаний з виведенням більш стійких сортів і порід.

Особливо актуальним для України є наступний фактор: необхідність адаптації рослин і тварин до різних територіальних кліматичних умов. Цей фактор зумовлює необхідність локального підходу до розробки інновацій, а

також до побудови механізму впровадження інновацій в сільське господарство і державної політики, спрямованої на стимулювання інновацій в АПК.

Важливою особливістю є сформований в Україні низький рівень підготовки працівників АПК, що викликає необхідність особливої уваги до процесу підготовки і навчання персоналу при впровадженні інновації, оскільки через неякісне застосування навіть ефективна технологія може не дати очікуваний результат.

Звертає на себе увагу й така особливість інноваційної діяльності в АПК України, як відсутність налагоджених зв'язків між переважною більшістю виробників. Це стосується як агровиробників, так і виробників суміжних галузей, в тому числі й націлених на виробництво інноваційної продукції в частині сільськогосподарського машинобудування, виробництва добрив, виведення насінневого матеріалу, а також елітних порід тварин. При цьому в країні не існує налагодженого механізму впровадження науково-технічних розробок у виробництво.

До важливих позитивних змін впровадження інновацій у аграрне виробництво належать:

- 1) підвищення урожайності сільськогосподарських культур;
- 2) підвищення рентабельності діяльності аграрних підприємств;
- 3) підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках;
- 4) підвищення якості продукції та економія виробничих ресурсів;
- 5) впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій.

Сучасний стан інноваційної діяльності в економіці України, особливо в аграрній сфері, більшість дослідників-економістів визначають як незадовільний або кризовий [1, 6, 7, 8].

Українському аграрному сектору притаманні деякі фактори, які перешкоджають розвитку інновацій. Багато експертів справедливо вважають, що головною причиною гальмування інноваційного розвитку є брак фінансових ресурсів [4, 5]. Насправді існують й інші, не менш важливі причини. Так, на

думку М.О.Макарова, основні стримуючі фактори агроінноваційної активності можна звести до наступних:

- невідповідність системи координації та управління в АПК в ринкових умовах (відірваність науково-дослідних установ від ринку, робота "на полицю", одноосібні дії інститутів та аграрних підприємств);

- неузгодженість державних та інших економічних форм і механізмів управління інноваційними процесами, внаслідок чого наукові, виробничі, фінансові та інші ресурси використовуються частково або взагалі не використовуються;

- недостатня кількість чи відсутність фінансових інститутів (венчурне фінансування, грантова підтримка);

- відсутність законодавчої бази, яка регламентує і стримує діяльність інноваційних підприємств;

- застаріла матеріально-технічна база науково-дослідних установ;

- недостатня інформованість вчених, неможливість їх виїзду на кращі підприємства України і світу за обміном досвідом;

- відсутність спеціалістів у галузі інноваційного менеджменту;

- не розробленість механізмів регулювання процесів ліцензування й охорони інтелектуальної власності, особливо при продажу ноу-хау, технологій, сортів за кордон [3, с. 95-96].

На наш погляд, найбільший вплив здійснює поточна техніко-технологічна відсталість аграрних підприємств, що позначається на собівартості продукції. З цієї причини багато потенційних інвесторів, і особливо іноземних, відмовляються від інвестицій в українські підприємства, оскільки бачать їх занадто суттєве відставання від рівня підприємств західних країн. Також потенційному інвестору не завжди зрозумілі перспективи ринку інноваційної продукції, тому що цей сектор в Україні знаходиться на початковому рівні розвитку, що не дозволяє провести належний аналіз. У аграрно-промисловому комплексі України поки не налагоджена впроваджувальна інфраструктура для інновацій, що також відштовхує інвесторів.

Прискорення виходу української аграрної економіки з кризового стану, стабілізація аграрного виробництва і створення умов для його нормального розвитку нерозривно пов'язані з активізацією інноваційних процесів. Під інноваційною активністю розуміють ступінь готовності, прагнення і темпи переходу підприємств або регіонів до інноваційної моделі виробництва аграрної продукції та продуктів її переробки.

З метою активізації інноваційної діяльності в аграрній сфері необхідно:

– доопрацювати та удосконалити діючу нормативно-правову базу щодо агроінновацій, де будуть враховані інтереси держави, виробника й інвестора, а також механізм державної підтримки інноваційного розвитку аграрного виробництва з урахуванням вимог СОТ та ЄС;

– сформувати ефективну систему фінансування фундаментальних і найважливіших прикладних розробок, орієнтованих на швидку віддачу, за рахунок державного бюджету з метою наближення їх результатів до потреб практики, посиливши відповідальність чиновників шляхом контролю за витрачанням бюджетних коштів;

– забезпечити вивчення попиту на інновації, перетворивши маркетинг в невід'ємний елемент формування замовлень на наукові дослідження і розробки. При відборі інноваційних проектів проводити глибоку економічну експертизу, оцінюючи показники ефективності та ризики;

– створити сучасну систему інформаційно-консультаційного й інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності; яка повинна включати спеціалізовані організації у вигляді загальнодержавних і регіональних галузевих інвестиційно-інноваційних фондів, технологічних і науковоосвітніх альянсів та інших структур (агробізнес-інкубаторів, клірингових, інжинірингових, франчайзингових центрів, технопарків, технополісів та ін.), а також мережу закладів, що надаватимуть кваліфіковані консультаційні та інжинірингові послуги щодо можливостей розвитку аграрних підприємств на інноваційній основі;

– створити ефективний механізм відпрацювання та просування інновацій

у виробничу, а також навчальну практику для їх освоєння студентами-аграріями;

– створити систему державної підтримки сільськогосподарських підприємств, що займаються інноваційною діяльністю (надання пільгового оподаткування, виділення грантів, субвенцій); зорієнтувати фінансово-кредитні установи на надання кредитів підприємствам, що займаються інноваційною діяльністю; впроваджувати механізм лізингу інноваційної техніки та технологій;

– активізувати діяльність державних академічних та галузевих науково-дослідних установ щодо співпраці з аграрними формуваннями, узгодити інтереси науково-дослідних установ, виробників аграрної продукції та держави;

– стимулювати участь аграрних підприємств у фінансуванні науково-дослідних розробок та вступ до кластерів, які є сучасною формою об'єднання підприємств, організацій, державних органів, наукових закладів на засадах спільної діяльності на певній території з виробництва конкурентоспроможної аграрної продукції;

– забезпечити державну підтримку підготовки висококваліфікованих кадрів, для залучення і закріплення у сільському господарстві яких активно розвивати соціальну інфраструктуру на селі; надавати пріоритетну підтримку розвитку аграрної науки й освіти; забезпечити захист інтелектуальної власності та підвищення якості робочої сили;

– створити умови для зростання ринкового попиту на інновації в аграрному виробництві; сприяння розвитку конкурентного середовища, заохочення інвестицій в інновації;

– забезпечити стабільну економічну ситуацію в країні для залучення інвестицій в аграрний сектор.

Для покращення ситуації щодо запровадження інновацій в аграрне виробництво активну роль повинна відігравати держава, яка має регулювати ці процеси, надавати безпосередню підтримку аграрним виробникам та проводити контроль в аграрній сфері з метою уникнення правопорушень. У зв'язку з цим

необхідно вирішити низку питань щодо державної інноваційної політики.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Важливу роль в розвитку національної економіки відіграє аграрне виробництво, яке постачає на ринок продукти харчування і сировину для виготовлення предметів споживання. Прискорення його розвитку, підвищення ефективності та конкурентоспроможності в сучасних умовах досягається переважно за рахунок активізації інноваційної діяльності. Дослідження стану інноваційного розвитку аграрного сектору вказує на існування ряду проблем, які потребують подальшого послідовного вирішення. Продовження дослідження необхідно спрямувати на виявлення найбільш оптимальних шляхів вирішення завдань державної інноваційної політики та організації інноваційної діяльності.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бузовський Є.А. Інновації у розвитку підприємництва в аграрній сфері / Є.А.Бузовський, В.А.Скрипниченко // Економіка АПК. - 2009. - № 1. - С. 55 - 63.
2. Катигрובה О.В. Інноваційний розвиток економіки України в умовах глобалізації /О.В.Катигрובה //Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія «Економічні науки» - 2007. - № 1(21). - С. 21-24.
3. Макаров М.О. Формування інноваційної інфраструктури в АПК / М.О.Макаров // Економіка АПК. - 2009. - № 5. - С. 93-97.
4. Невинська Г.Б. Проблемні аспекти інноваційного розвитку аграрного виробництва / Г.Б.Невинська // Агросвіт. – 2017. - № 1-2. – С. 35-38.
5. Полегенька М.А. Особливості інноваційної діяльності в агропромислових підприємствах України / М.А.Полегенька // Агросвіт. – 2017. - № 6. – С. 49 – 54.
6. Руденко Г.Р. Особливості впровадження інновацій у діяльність сільськогосподарських підприємств / Г.Р.Руденко // БізнесІнформ. – 2015. - № 5. – С. 128 - 132.

7. Сіренко Н.М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України: монографія / Н.М. Сіренко. - Миколаїв, 2010. - 416 с.
8. Тивончук С.О. Організаційно-економічний механізм активізації інноваційного розвитку агропродовольчого комплексу України в ринкових умовах. Концептуальні та методичні положення / С.О.Тивончук, Я.О.Тивончук // Економіка АПК. - 2013. - № 7. - С. 98 -105.